

5. Dynamika ruchu postępowego, ruchu punktu materialnego po okręgu i ruchu obrotowego bryły sztywnej

Wybór i opracowanie zadań Ryszard Signerski i Małgorzata Obarowska

5.1. Dynamika ruchu postępowego

5.1.1. Balon opada ze stałą prędkością. Jaką masę balastu należy wyrzucić, aby balon zaczął wznościć się z tą samą prędkością? Masa balonu (z balastem) wynosi 300 kg , a siła wyporu 2900 N .

5.1.2. Małpka wspina się po pionowej lianie z przyspieszeniem $0,5\text{ m/s}^2$. Oblicz siłę napinającą lianę, jeżeli masa małpki wynosi 5 kg . Masę liany zaniedbać.

5.1.3. Winda może poruszać się w górę i w dół z przyspieszeniem o takiej samej wartości. W windzie tej na wadze sprężynowej stoi studentka. Różnica wskazań wagi przy ruchu w górę i w dół wynosi 50 N . Jakie jest przyspieszenie windy, jeżeli ciężar studentki wynosi 500 N ?

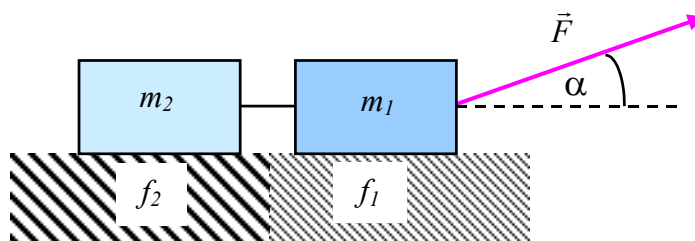
5.1.4. W wagonie poruszającym się poziomo z pewnym przyspieszeniem wisi na nici ciężarek o masie 100 g . Nić odchyłona jest od pionu o kąt 15° . Oblicz przyspieszenie wagonu i siłę napinającą nić.

5.1.5. Dźwig podnosi ciężar Q zawieszony na linie, której dopuszczalne naprężenie wynosi F_{max} . Znajdź najkrótszy czas, w którym można podnieść ten początkowo spoczywający ciężar na wysokość h . Opory ośrodka i ciężar liny pominąć.

5.1.6. Sanki zsunęły się za zbrocza o nachyleniu 30° i długości 20 m , po czym do chwili zatrzymania przebyły odległość 200 m po torze poziomym. Współczynnik tarcia na całej trasie jest jednakowy. Wyznacz jego wartość.

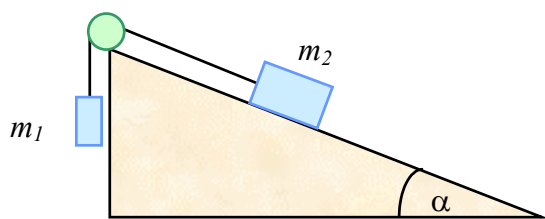
5.1.7. Oblicz wysokość, na jaką może wjechać samochód, który mając początkową prędkość 72 km/h , porusza się w górę z wyłączonym silnikiem. Nachylenie zbrocza wynosi 30° , a efektywny współczynnik tarcia $0,1$.

5.1.8. Dwa klocki o masach m_1 i m_2 związane nieważką i nierozciągliwą nicią leżą na poziomym stole. Do pierwszego z nich przyłożono siłę F pod kątem α (patrz rys. 5.1.8.). Współczynniki tarcia między klockami, a stołem wynoszą odpowiednio f_1 i f_2 . Oblicz przyspieszenie klocków i siłę napinającą nić.

rys. 5.1.8.

5.1.9. Dwa ciężarki o masach m_1 i m_2 połączone nieważką i nierozciągliwą nicią przerzuconą

rys. 5.1.9.

przez bloczek znajdujący się na szczycie równi (rys. 5.1.9.). Współczynnik tarcia między ciężarkiem m_2 i równią wynosi f_2 , a kąt nachylenia równi α . Masę boczka można pominąć. Wyznacz siłę napięcia nici i przyspieszenie ciężarków, przyjmując, że ciężarek m_1 porusza się w dół.

5.1.10 Klocek o masie $m = 3 \text{ kg}$ położono na wózek o masie $M = 15 \text{ kg}$. Współczynnik tarcia między tymi ciałami wynosi $f = 0,2$. Na klocek działa pozioma siła $F = 20 \text{ N}$, a wózek może poruszać się swobodnie (bez tarcia) po szynach. Znajdź przyspieszenie klocka względem wózka.

5.2. Dynamika ruchu punktu materialnego po okręgu

5.2.1. Po wypukłym moście o promieniu krzywizny $R = 100 \text{ m}$ jedzie samochód ze stałą prędkością $v = 54 \text{ km/h}$. Masa samochodu wynosi $m = 2000 \text{ kg}$. Oblicz siłę nacisku samochodu na most w jego najwyższym punkcie. Jaka musiałaby być prędkość samochodu, aby stracił on kontakt z podłożem?

5.2.2. Mały ciężarek o masie $m = 100 \text{ g}$ przywiązano do nici o długości $l = 50 \text{ cm}$ i wprowadzono w ruch obrotowy po okręgu w płaszczyźnie poziomej. Nici odchyła się od pionu o kąt $\alpha = 45^\circ$. Wyznacz prędkość kątową ciężarka, okres obiegu i siłę napięcia nici.

5.2.3. Kierowca samochodu jadącego z prędkością v zauważa nagle przed sobą ścianę. Jak powinien zareagować kierowca: zahamować, czy zakreślić, próbując uniknąć uderzenia w ścianę? Współczynnik tarcia kół o podłoże wynosi f .

5.2.4. Jaka jest prędkość satelity na orbicie kołowej odległej o h od powierzchni Ziemi? Stała grawitacji jest równa G , masa Ziemi wynosi M_z , a jej promień R_z .

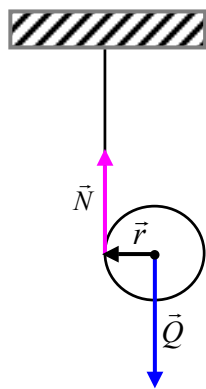
5.2.5. Okres obiegu Księżyca wokół Ziemi wynosi $T = 27,32$ dób ziemskich, a jego średnia odległość od Ziemi $r = 384\,400 \text{ km}$. Oblicz masę Ziemi. Stała grawitacji $G = 6,67 \times 10^{-11} \text{ Nm}^2/\text{kg}^2$.

5.2.6. Oblicz promień orbity stacjonarnego satelity Ziemi. Dane są: promień Ziemi $R_z = 6370 \text{ km}$, przyspieszenie na powierzchni Ziemi $9,81 \text{ m/s}^2$ i czas trwania doby ziemskiej 24 godziny .

5.3. Dynamika ruchu obrotowego bryły sztywnej

5.3.1. Koło zamachowe o momencie bezwładności $I = 0,2 \text{ kgm}^2$ obraca się wokół poziomej osi przechodzącej przez jego środek, wykonując $n = 600 \text{ obr/min}$. Przy hamowaniu koło

zatrzymuje się po upływie czasu $\Delta t = 20 \text{ s}$. Znajdź moment siły hamującej i liczbę obrotów do chwili zatrzymania.

5.3.2. Na rurę o cienkich ściankach nawinięto nić, której wolny koniec przymocowano do sufitu. Rura odkręca się z nici pod działaniem własnego ciężaru (rys. 5.3.2.). Znajdź przyspieszenie rury i siłę napięcia nici, jeżeli masę i grubość nici można zaniedbać. Początkowa długość nici jest dużo większa od promienia rury. Ciężar rury wynosi Q .

rys. 5.3.2.

5.3.3. Oblicz moment bezwładności molekuly, CO_2 względem osi przechodzącej przez środek masy i prostopadłej do osi molekuly. Molekuła jest liniowa z atomem C znajdującym się w jej środku. Długość wiązania C—O wynosi $1,13 \times 10^{-10} \text{ m}$.

5.3.4. Wykaż, że moment bezwładności układu składającego się z dwóch mas m_1 i m_2 oddległych o r od siebie względem osi prostopadłej do odcinka łączącego m_1 i m_2 i przechodzącej przez środek masy układu wynosi μr^2 . μ jest masą zredukowaną układu i wynosi $\mu = \frac{m_1 m_2}{m_1 + m_2}$. Otrzymany wynik zastosuj do molekuly, CO, dla której $r = 1,13 \text{ \AA}$ i do molekuly HCl gdzie $r = 1,27 \text{ \AA}$.

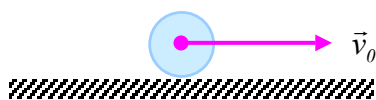
5.3.5. Przez bloczek zawieszony na poziomej osi przerzucono nieważką i nierozciągliwą nić, do końców której przymocowano ciężarki o masach $m_1 = 0,5 \text{ kg}$ i $m_2 = 0,2 \text{ kg}$. Masa boczka wynosi $m = 0,4 \text{ kg}$. Bloczek traktujemy jako jednorodny krążek. Znajdź liniowe przyspieszenie ciężarków. Przyjmij, że nić nie ślizga się po boczku.

5.3.6. Z równi pochyłej o kącie nachylenia α stacza się bez poślizgu ciało o momencie bezwładności I , masie m i promieniu r . Wyznacz jego przyspieszenie liniowe, kątowe i siłę tarcia.

5.3.7. Pełne, jednorodne ciała: walec i kula staczają się bez poślizgu z równi pochyłej o kącie nachylenia α i wysokości h . Masy i promienie tych ciał są jednakowe. Które z nich stoczy się wcześniej?

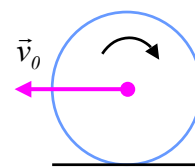
5.3.8. Kula o początkowej prędkości w ruchu postępowym $v_0 = 10 \text{ m/s}$ wtacza się bez poślizgu na równię pochyłą o kącie nachylenia 45° . Jaką drogę przebędzie kula po równi do chwili zatrzymania się i po jakim czasie wróci do podstawy równi?

5.3.9. Środek masy kuli bilardowej posiada początkową prędkość v_0 (rys. 5.3.9.). Promień kuli wynosi R , jej masa M , a współczynnik tarcia pomiędzy kulą i stołem jest równy μ . Jak daleko przesunie się kula po stole, zanim przestanie się ślizgać?

rys. 5.3.9.

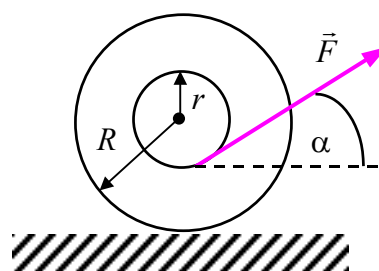
5.3.10. W czasie pokazów gimnastyki artystycznej można oglądać ćwiczenie, w którym obręcz rzucona przez zawodniczkę tocząc się początkowo z poślizgiem wraca ku niej i w końcowej fazie ruchu toczy się już bez poślizgu. Jest to możliwe, jeżeli w czasie rzutu zawodniczka nada obręczy ruch obrotowy o odpowiednim kierunku (rys. 5.3.10.). Znajdź związek pomiędzy początkową wartością prędkości ruchu postępowego v_0 i prędkości kątovej ω_0 .

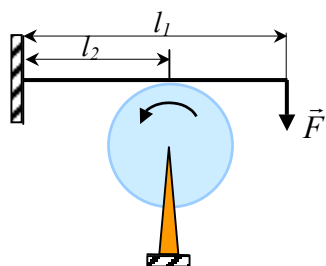
rys. 5.3.10.

5.3.11. Po idealnie gładkiej poziomej powierzchni ślizga się bez obrotów walec. Prędkość liniowa środka masy wynosi v_0 , a kierunek prędkości jest prostopadły do osi walca. W pewnej chwili powierzchnia pod walcem staje się szorstka, a współczynnik tarcia posuwistego przyjmuje wartość f . Po jakim czasie walec będzie się toczył bez poślizgu i jaka będzie wtedy prędkość jego środka masy?

5.3.12. Kołowrót o masie m , momencie bezwładności I_0 i promieniach zewnętrznym R oraz wewnętrznym r leży na płaszczyźnie poziomej (rys. 5.3.12.). Na kołowrót nawinięta jest nić, do której przyłożono siłę F . Opisz ruch kołowrotu w zależności od kąta α jaki tworzy nić z kierunkiem poziomym.

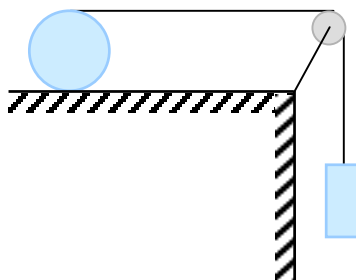
rys. 5.3.12.

rys. 5.3.13.

5.3.13. Ciężki walec o promieniu R i momencie bezwładności I_0 wiruje z prędkością kątową ω_0 . W chwili $t = 0$ do dźwigni hamulcowej przyłożono siłę F (rys. 5.3.13.) wskutek czego walec zatrzymuje się po czasie t . Ramiona dźwigni mają długości l_1 i l_2 , a współczynnik tarcia między dźwignią i walcem wynosi f . Oblicz wartość siły F .

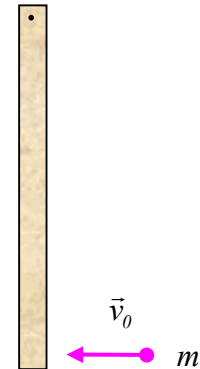
5.3.14.* Walec o masie M i promieniu r może toczyć się po poziomym stole. Na walec nawinięta jest nieważka i nierozciągliwa nić, którą przerzucono przez nieważki bloczek. Na końcu nici zawieszono ciężarek o masie m (rys. 5.3.14.). Wyznacz przyspieszenie ciężarka i siłę tarcia działającą na walec przyjmując, że może być on pełen lub wydrążony (cienkościana rura).

rys. 5.3.14.

5.3.15. Na krześle mogącym obracać się swobodnie wokół osi pionowej siedzi student i trzyma w wyprostowanych rękach odważniki po $m = 5 \text{ kg}$ każdy. Odległość każdego odważnika od osi obrotu wynosi $l_1 = 80 \text{ cm}$. Krzesło wiruje wykonując $n_1 = 1 \text{ obr/sek}$. Jak zmieni się szybkość wirowania studenta, jeśli zegnije on ręce tak, że odważniki będą w odległości $l_2 = 20 \text{ cm}$ od osi obrotu? Moment bezwładności studenta i krzesła (całkowity) względem osi obrotu wynosi $I_0 = 3 \text{ kgm}^2$.

5.3.16.* Belka o długości l i masie M może swobodnie obracać się wokół poziomej osi przechodzącej przez jeden z jej końców. W drugi koniec belki uderza kula o masie m mająca poziomą prędkość v_0 (rys. 5.3.16.). Kula grzeźnie w belce. Znajdź prędkość kątową belki tuż po uderzeniu kuli. W jakie miejsce belki powinna uderzyć kula, aby składowa pozioma siły reakcji osi w chwili uderzenia wynosiła zero?

rys. 5.3.16.

5.3.17.* Na brzegu poziomej, okrągłej platformy o masie M i promieniu R stoi student o masie m . Platforma może obracać się bez tarcia wokół pionowej osi. Jaka będzie prędkość kątowna platformy ω , jeżeli student zacznie chodzić wzdłuż jej brzegu ze stałą względem niej prędkością v . Jaka drogę przebędzie student względem platformy w czasie jej jednego pełnego obrotu?

5.3.18.* Samolot sportowy z jednym śmigłem lecący z prędkością $v = 360 \text{ km/h}$ wykonuje zakręt o promieniu $r = 800 \text{ m}$. Oblicz moment sił wywierany przez śmigło na samolot, jeżeli moment bezwładności śmigła wykonującego $n = 2400 \text{ obr/min}$ wynosi $I = 15 \text{ kgm}^2$.

5.3.19.* Bąk o masie $m = 0,4 \text{ kg}$ i momencie bezwładności $I = 5 \cdot 10^{-3} \text{ kgm}^2$ wiruje z prędkością kątową $\omega = 80 \text{ s}^{-1}$ wokół osi, która tworzy kąt 30° względem pionu. Środek masy bąka znajduje się w odległości $l = 10 \text{ cm}$ od punktu podparcia. Oblicz wartość prędkości kątowej precesji osi bąka.

Rozwiązania:

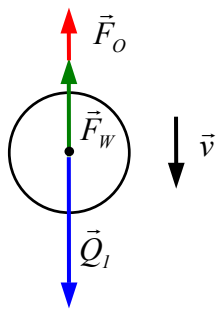
5.1. Dynamika ruchu postępowego.

5.1.1.R

Na balon działają siły: ciężkości $\vec{Q}$, wyporu $\vec{F}_w$ i oporu powietrza $\vec{F}_o$. Ponieważ balon w dół i w górę porusza się ze stałą prędkością, to na podstawie *I zasady dynamiki Newtona*, suma tych sił, (czyli siła wypadkowa) wynosi zero. Wartość siły oporu powietrza F_o zależy od prędkości poruszającego się ciała. W naszym zadaniu wartości prędkości przy opadaniu i wznoszeniu balonu są takie same, a więc także wartości sił oporu są jednakowe.

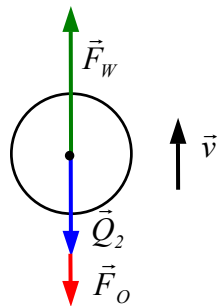
$$\vec{Q} + \vec{F}_w + \vec{F}_o = 0$$

Jeżeli balon opada,

równanie wiążące wartości sił ma postać: $Q_1 - F_w - F_o = 0$, gdzie $Q_1 = Mg$.

Gdy balon wznosi się:

$Q_2 + F_o - F_w = 0$, $Q_2 = (M - m)g$, gdzie m – masa wyrzuconego balastu.

Rozwiązując te równania otrzymamy:

$$m = 2 \left(M - \frac{F_w}{g} \right),$$

a po wstawieniu wartości liczbowych:

$$m = 2 \left(300 \text{ kg} - \frac{2900 \text{ N}}{10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}} \right) = 20 \text{ kg}.$$

5.1.2.R.

Małpka działa na lianę siłą $\vec{F}$ skierowaną w dół. Jest to siła napinająca lianę. Zgodnie z *III zasadą dynamiki*, liana działa na małpkę siłą reakcji $\vec{F}_R$ o takiej samej wartości, skierowaną ku górze. Drugą siłą działającą na małpkę jest siła ciężkości $\vec{Q}$. Wypadkowa tych dwóch sił, zgodnie z *II zasadą dynamiki* nadaje małpce przyspieszenie $\vec{a}$: $m\vec{a} = \vec{F}_R + \vec{Q}$. Wartość siły F_R wyznaczmy z równania:

$ma = F_R - Q$, gdzie $Q = mg$, m – masa małpki.

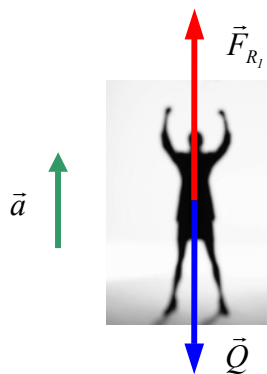
Ostatecznie:

$$F = F_R = m(a + g),$$

$$F = 5 \text{ kg} \left(0,5 \frac{\text{m}}{\text{s}^2} + 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2} \right) = 52,5 \text{ N}.$$

5.1.3.R.

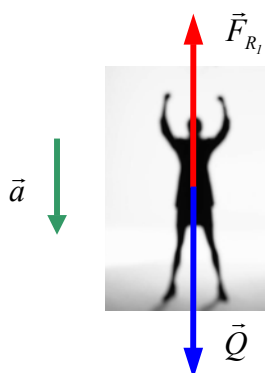
Na studentkę działają dwie siły: ciężkości $\vec{Q} = m\vec{g}$ oraz reakcji podłoża (wagi) $\vec{F}_R$. Siła wypadkowa wynosi: $m\vec{a} = \vec{Q} + \vec{F}_R$. Wartość siły $\vec{F}_R$ równa jest sile nacisku na wagę (*III zasada dynamiki*), czyli wskazaniu wagi. Ruch w górę:

$$ma = F_{R_1} - Q \quad (1)$$

$$Q = mg$$

Ruch w dół:

$$ma = Q - F_{R_2} \quad (2)$$

Różnica sił reakcji, (czyli także wskazań wagi) wyznaczonych z równań (1) i (2) wynosi:

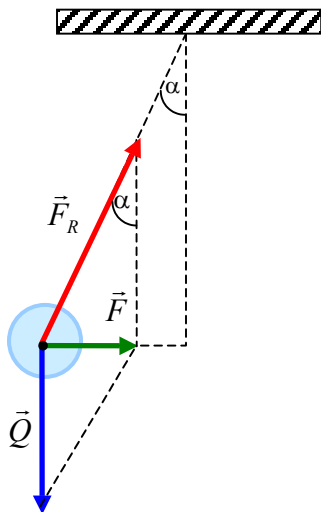
$$\Delta F_R = F_{R_1} - F_{R_2} = 2ma = 2 \frac{Q}{g} \cdot a,$$

czyli:

$$a = \frac{\Delta F_R \cdot g}{2Q} = \frac{50 \text{ N} \cdot 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}}{2 \cdot 500 \text{ N}} = 0,5 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}.$$

5.1.4.R.

Na ciężarek działają siły: ciężkości $\vec{Q} = m \vec{g}$ oraz reakcji nici $\vec{F}_R$. Ich wypadkowa $\vec{F}$ nadaje ciężarkowi poziome przyspieszenie $\vec{a}$. Jest to zarazem przyspieszenie wagonu.

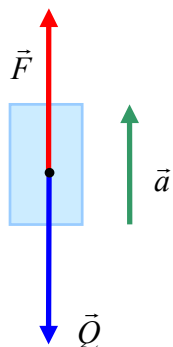
$$\begin{aligned} \vec{F} &= \vec{Q} + \vec{F}_R = m \vec{a} \\ Q &= m g, \quad F = m a \\ \operatorname{tg} \alpha &= \frac{F}{Q} = \frac{a}{g} \\ a &= g \operatorname{tg} \alpha \\ \frac{Q}{F_R} &= \cos \alpha \\ F_R &= \frac{Q}{\cos \alpha} = \frac{m g}{\cos \alpha} \end{aligned}$$

Siła napinająca nić ma taką samą wartość jak siła F_R z jaką nić działa na ciężarek.

Liczbowe wartości: $a = 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2} \cdot \operatorname{tg} 15^\circ = 2,68 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}, \quad F_R = \frac{0,1 \text{ kg} \cdot 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}}{\cos 15^\circ} = 1,035 \text{ N}.$

5.1.5.R.

Na ciało działają dwie siły: ciężkości $\vec{Q}$ i siła $\vec{F}$ przyłożona przez linę.

Ciało porusza się w górę z przyspieszeniem $\vec{a}$, czyli:

$$\begin{aligned} m \vec{a} &= \vec{F} + \vec{Q}, \\ m a &= F - Q, \\ m &= \frac{Q}{g}, \\ F &= m a + Q = \frac{Q}{g} \cdot a + Q. \end{aligned}$$

Siła napinająca linę jest równa, co do wartości, sile F i maksymalna wartość przyspieszenia a_{max} spełnia równanie:

$$F_{max} = \frac{Q}{g} a_{max} + Q,$$

$$a_{max} = \frac{(F_{max} - Q)g}{Q} = \left(\frac{F_{max}}{Q} - 1 \right) g .$$

Przyspieszeniu a_{max} odpowiada najkrótszy czas t_{min} podnoszenia ciała na wysokość h , taki że:

$$h = \frac{1}{2} a_{max} \cdot t_{min}^2 .$$

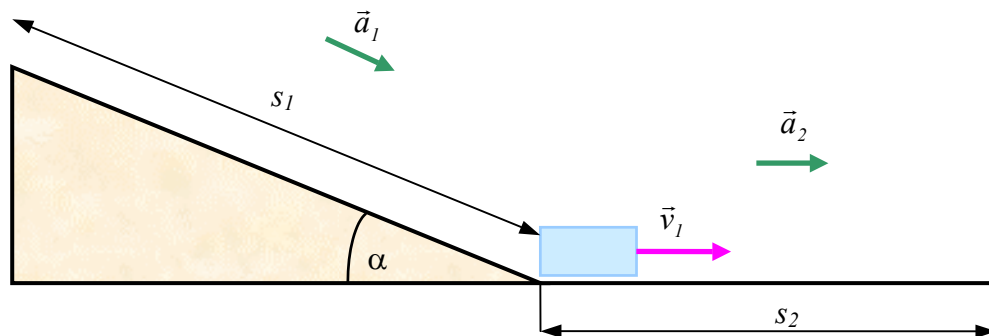
Ostatecznie:

$$t_{min} = \sqrt{\frac{2h}{a_{max}}} = \sqrt{\frac{2h}{\left(\frac{F_{max}}{Q} - 1 \right) g}} .$$

Uwaga: na wysokości h prędkość ciała wynosi $v_{max} = a_{max} \cdot t_{min} = \sqrt{2h \cdot a_{max}}$.

5.1.6.R.

Drogę sanek przedstawia rysunek:

Niech a_1 i a_2 oznaczają przyspieszenia na odcinkach drogi s_1 i s_2 , a t_1 i t_2 czasy przebycia tych odcinków. v_1 jest prędkością u dołu zbocza. Związki między tymi wielkościami przedstawiają następujące równania kinematyczne:

$$s_1 = \frac{1}{2} a_1 t_1^2 , \tag{1}$$

$$v_1 = a_1 t_1 , \tag{2}$$

$$s_2 = v_1 t_2 + \frac{1}{2} a_2 t_2^2 , \tag{3}$$

$$0 = v_1 + a_2 t_2 . \tag{4}$$

Eliminując czas t_1 z równań (1) i (2) znajdujemy:

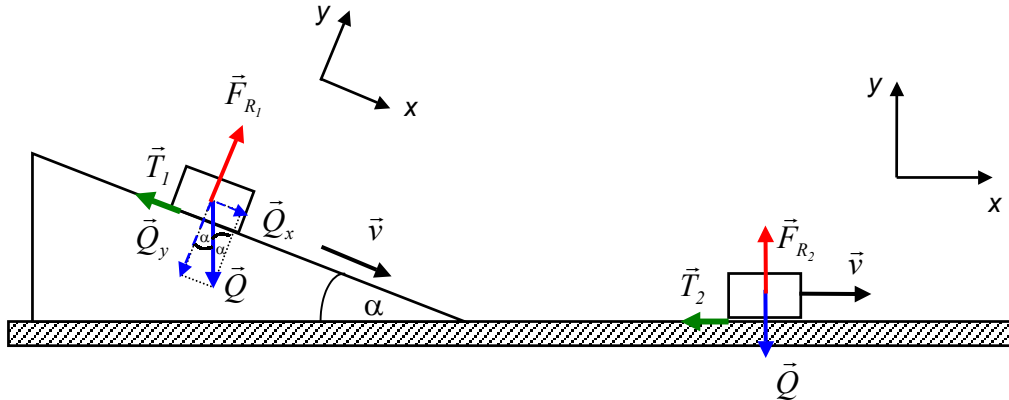
$$v_1 = \sqrt{2s_1 a_1} . \tag{5}$$

Równania (3) i (4) pozwalają otrzymać:

$$s_2 = -\frac{v_1^2}{2a_2} , \tag{6}$$

$$\text{czyli } s_2 = -\frac{2s_1 a_1}{2a_2} = -\frac{a_1}{a_2} s_1 . \tag{7}$$

Dalej należy wyznaczyć przyspieszenia a_1 i a_2 , które zależą od współczynnika tarcia (tarcie kinetyczne). Układ sił działających na sanki na odcinkach s_1 i s_2 przedstawia rysunek:

Na sanki działają trzy siły: ciężkości $\vec{Q}$, tarcia kinetycznego $\vec{T}_1$ lub $\vec{T}_2$ oraz reakcji podłoża $\vec{F}_{R_1}$ lub $\vec{F}_{R_2}$. Siły $\vec{Q}_x$ i $\vec{Q}_y$ są rzutami wektora $\vec{Q}$ na kierunek równoległy i prostopadły do równi (zbocza), $\vec{v}$ oznacza prędkość ciała. Ponieważ ciało nie porusza się w kierunku prostopadłym do podłoża (kierunek y), to I zasada dynamiki pozwala napisać:

$$\vec{F}_{R_1} + \vec{Q}_y = 0, \quad \text{czyli} \quad F_{R_1} - Q_y = 0 \quad (8)$$

$$\text{oraz } \vec{F}_{R_2} + \vec{Q} = 0, \quad F_{R_2} - Q = 0 \quad (9)$$

gdzie $Q = mg$, a $Q_y = Q \cos \alpha = mg \cos \alpha$, m – masa ciała.

Dla kierunku równoległego do podłoża (kierunek x) stosujemy II zasadę dynamiki (ruch jednostajnie zmienny):

$$\vec{Q}_x + \vec{T}_1 = m\vec{a}_1, \quad \text{co oznacza:} \quad Q_x - T_1 = ma_1, \quad (10)$$

$$\text{gdzie } Q_x = Q \sin \alpha = mg \sin \alpha \quad \text{oraz } \vec{T}_2 = m\vec{a}_2$$

$$-T_2 = ma_2 \quad (11)$$

Wartości sił tarcia T_1 i T_2 określają związki:

$$T_1 = f F_{R_1}, \quad (12)$$

$$T_2 = f F_{R_2}. \quad (13)$$

Przyspieszenie a_1 znajdujemy z równań (8), (10) i (12):

$$a_1 = g(\sin \alpha - f \cos \alpha). \quad (14)$$

Jest to wyrażenie pozwalające obliczyć przyspieszenie ciała zsuwającego się z równi pochyłej o kącie nachylenia α , gdy współczynnik tarcia wynosi f .

Przyspieszenie a_2 wyznaczamy z równań: (9), (11) i (13):

$$a_2 = -f g. \quad (15)$$

Znak minus oznacza, że przyspieszenie ma zwrot przeciwny do przyjętego za dodatni (kierunek x) i ruch jest jednostajnie opóźniony. Wracając do równania (7), po skorzystaniu z (14) i (15) mamy:

$$s_2 = \frac{\sin \alpha - f \cos \alpha}{f} \cdot s_1.$$

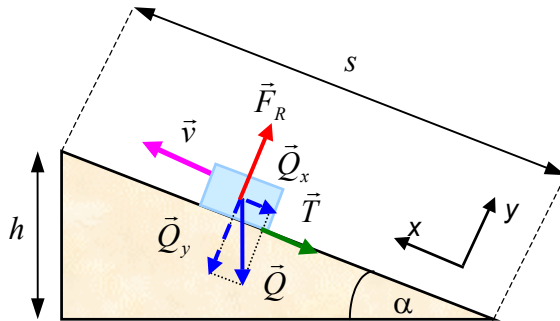
Po przekształceniu znajdujemy poszukiwany współczynnik tarcia:

$$f = \frac{\sin \alpha}{\frac{s_2}{s_1} + \cos \alpha}. \quad (16)$$

Dla $\alpha = 30^\circ$, $s_1 = 20 \text{ m}$, $s_2 = 200 \text{ m}$ otrzymujemy: $f = 0,046$.

5.1.7.R.

Układ sił ciężkości $\vec{Q}$, tarcia $\vec{T}$ i reakcji $\vec{F}_R$, które działają na samochód przedstawia rysunek.

Równanie wektorowe, wynikające z II zasady dynamiki, ma postać:

$$m\vec{a} = \vec{Q} + \vec{F}_R + \vec{T}.$$

Rzutuując wektory na kierunki x i y otrzymamy równania wiążące wartości sił:

$$ma = -Q_x - T, \quad (1)$$

$$0 = -Q_y + F_R, \quad (2)$$

gdzie:

$$Q_x = Q \sin \alpha = mg \sin \alpha,$$

$$Q_y = Q \cos \alpha = mg \cos \alpha, \quad (3)$$

$$T = f F_R.$$

Wartość przyspieszenia a w kierunku x wyznaczona z równań (1) ÷ (3) wynosi:

$$a = -g(\sin \alpha + f \cos \alpha). \quad (4)$$

Znak minus oznacza, że wektor $\vec{a}$ ma zwrot przeciwny do zwrotu osi x.

Samochód do chwili zatrzymania się przebędzie drogę s w czasie t , a jego prędkość zmaleje od wartości v_0 (na dole zbocza) do zera (na wysokości h).

$$s = v_0 t + \frac{at^2}{2} \quad (5)$$

$$0 = v_0 + at \quad (6)$$

$$h = s \cdot \sin \alpha \quad (7)$$

Z równań (5) i (6) otrzymamy:

$$s = -\frac{v_0^2}{2a}. \quad (8)$$

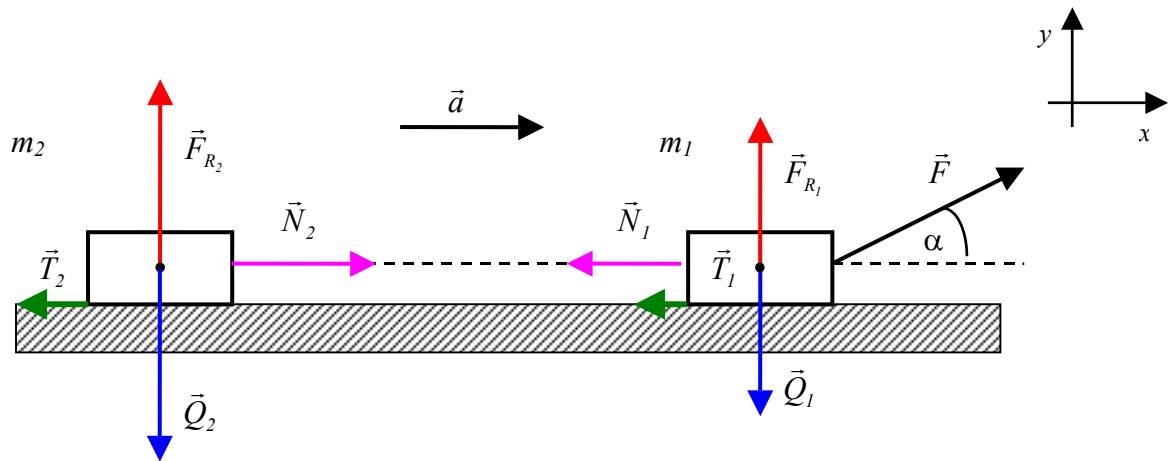
Ostatecznie równania (4), (7) i (8) dają:

$$h = \frac{v_0^2 \cdot \sin \alpha}{2g(\sin \alpha + f \cos \alpha)}.$$

Dla $v_0 = 72 \frac{\text{km}}{\text{h}} = 20 \frac{\text{m}}{\text{s}}$, $\alpha = 30^\circ$, $f = 0,1$, $g = 10 \text{ m/s}^2$, otrzymamy: $h = 17,5 \text{ m}$.

5.1.8.R.

Na klocki działają siły, jak na rysunku.

$\vec{Q}_1, \vec{Q}_2$ - siły ciężkości,

$\vec{T}_1, \vec{T}_2$ - siły tarcia,

$\vec{F}_{R_1}, \vec{F}_{R_2}$ - siły reakcji podłoża,

$\vec{N}_1, \vec{N}_2$ - siły, jakimi nić działa na klocki,

$\vec{F}$ - dodatkowa siła zewnętrzna.

Oba klocki (bryły sztywne) i nierozciągliwa nić poruszają się z takim samym przyspieszeniem $\vec{a}$ (kierunek x).

Druga zasada dynamiki w zapisie wektorowym ma postać:

$$m_1 \vec{a} = \vec{F} + \vec{Q}_1 + \vec{F}_{R_1} + \vec{N}_1 + \vec{T}_1 \quad \text{dla klocka o masie } m_1$$

oraz

$$m_2 \vec{a} = \vec{N}_2 + \vec{Q}_2 + \vec{F}_{R_2} + \vec{T}_2 \quad \text{dla klocka o masie } m_2.$$

Rzutuując te wektory na kierunki x i y otrzymujemy równania:

$$m_1 a = F \cos \alpha - N_1 - T_1 \quad (1)$$

$$0 = F \sin \alpha - Q_1 + F_{R_1}$$

$$m_2 a = N_2 - T_2 \quad (2)$$

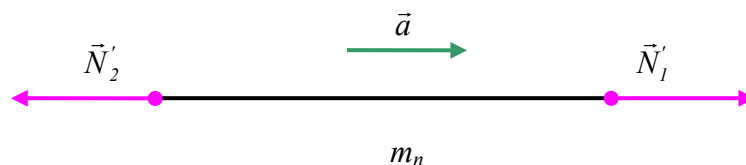
$$0 = -Q_2 + F_{R_2}$$

Równania uzupełniające:

$$Q_1 = m_1 g, \quad T_1 = f_1 F_{R_1} \quad (3)$$

$$Q_2 = m_2 g, \quad T_2 = f_2 F_{R_2}$$

Przyjmujemy na chwilę, że nić posiada masę m_n . Klocki na nić działają siłami $\vec{N}'_1$ i $\vec{N}'_2$.

Oznacza to, że:

$$m_n a = N'_1 - N'_2. \quad (4)$$

Widać, że gdy $m_n = 0$ (nić nieważka) to $N'_1 = N'_2$. Ale zgodnie z III zasadą dynamiki:

$N'_1 = N_1$ oraz $N'_2 = N_2$. A więc dla nieważkiej nici:

$$N_1 = N_2 = N. \quad (5)$$

Równania: (1), (2), (3), (4) i (5) pozwalają wyznaczyć przyspieszenie układu:

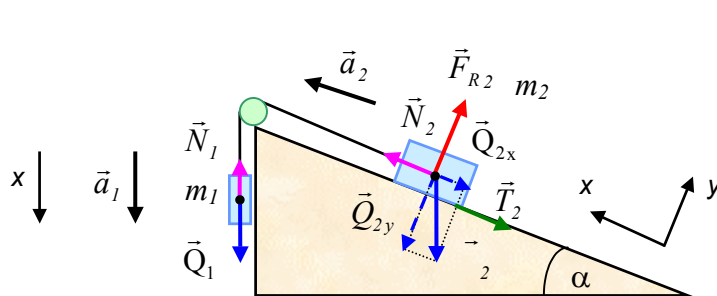
$$a = \frac{F(\cos\alpha + f_1 \sin\alpha) - g(f_1 m_1 + f_2 m_2)}{m_1 + m_2} \quad (6)$$

oraz siłę napinającą nić:

$$N = m_2 \frac{F(\cos\alpha + f_1 \sin\alpha) + m_1 g(f_2 - f_1)}{m_1 + m_2}. \quad (7)$$

Powyższa analiza jest słuszna, jeżeli $Q_1 > F \sin\alpha$ (klocek nie odrywa się od podłoża) i $F(\cos\alpha + f_1 \sin\alpha) \geq g(f_1 m_1 + f_2 m_2)$ (czyli $a \geq 0$). Maksymalna wartość przyspieszenia i napięcia nici wystąpi dla kąta α_m , takiego, że $\operatorname{tg}\alpha_m = f_1$ (maksimum wyrażenia: $\cos\alpha + f_1 \sin\alpha$). Wzory (6) i (7) można stosować również w przypadku, gdy siła $\vec{F}$ skierowana jest w dół względem poziomu. Wtedy przyjmujemy $\alpha < 0$.

5.1.9.R.

$\vec{Q}_1, \vec{Q}_2$ - siły ciężkości,
 $\vec{N}_1, \vec{N}_2$ - siły z jakimi nić
 działa na ciężarki,
 $\vec{T}_2$ - siła tarcia,
 $\vec{F}_{R2}$ - reakcja podłoża.

Równania wektorowe są następujące:

$$m_1 \vec{a}_1 = \vec{Q}_1 + \vec{N}_1,$$

$$m_2 \vec{a}_2 = \vec{N}_2 + \vec{Q}_2 + \vec{T}_2 + \vec{F}_{R2}.$$

Rzuty tych wektorów na kierunki x i y tworzą równania:

$$m_1 a_1 = Q_1 - N_1 \quad \text{oraz} \quad m_2 a_2 = N_2 - Q_{2x} - T_2 \quad (1)$$

$$0 = F_{R2} - Q_{2y}.$$

Gdzie $Q_1 = m_1 g$, $Q_2 = m_2 g$,

$$Q_{2x} = Q_2 \sin\alpha = m_2 g \sin\alpha, \quad Q_{2y} = Q_2 \cos\alpha = m_2 g \cos\alpha,$$

$$T_2 = f_2 F_{R2}.$$

Nierozciągłość nici oznacza, że $a_1 = a_2 = a$. Z kolei nieważkość nici i bloczka sprawia, że:

$N_1 = N_2 = N$ (patrz rozwiązanie zad. 5.1.8.). Wykorzystując powyższe związki

otrzymujemy następujący układ równań:

$$m_1 a = m_1 g - N,$$

$$m_2 a = N - m_2 g \sin\alpha - f_2 m_2 g \cos\alpha.$$

Jego rozwiązaniem jest:

$$a = \frac{m_1 - m_2 (\sin\alpha + f_2 \cos\alpha)}{m_1 + m_2} \cdot g,$$

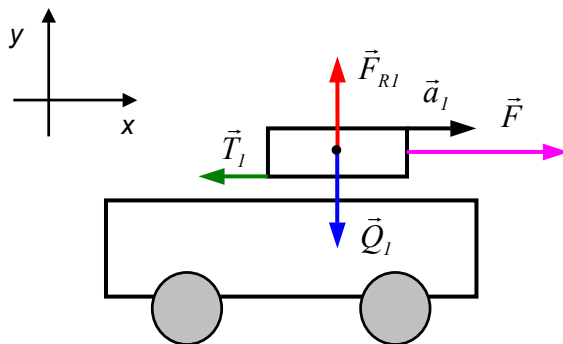
$$N = \frac{m_1 m_2 g (1 + \sin\alpha + f_2 \cos\alpha)}{m_1 + m_2}.$$

Uwaga: jeżeli ciężarki poruszałyby się w przeciwną stronę, wartości przyspieszenia i siły naciągu nici wynosiłyby:

$$a = \frac{m_2 (\sin\alpha - f_2 \cos\alpha) - m_1}{m_1 + m_2} \cdot g$$

$$N = \frac{m_1 m_2 g (1 + \sin\alpha - f_2 \cos\alpha)}{m_1 + m_2}.$$

5.1.10.R.

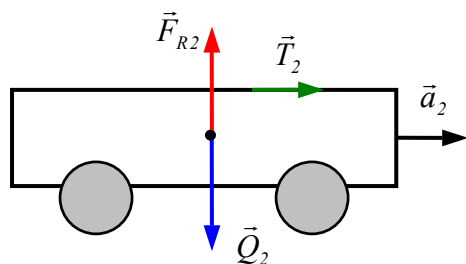

II zasada dynamiki dla klocka, kierunek poziomy, równanie skalarne:

$$m a_1 = F - T_1 \quad (1)$$

gdzie a_1 – przyspieszenie klocka w układzie odniesienia związanym z Ziemią,

T_1 – siła tarcia działająca na klocek.

II zasada dynamiki dla wózka, kierunek poziomy:

$$M a_2 = T_2 \quad (2)$$

gdzie a_2 – przyspieszenie wózka w układzie odniesienia związanym z Ziemią, T_2 – siła tarcia działająca na wózek.

Oczywiście z III zasady dynamiki mamy: $T_1 = T_2 = T$.

Przyspieszenie klocka względem wózka wynosi: $a_w = a_1 - a_2$. (3)

Korzystając z równań (1) i (2) otrzymamy:

$$a_w = \frac{F - T \left(1 + \frac{m}{M}\right)}{m}. \quad (4)$$

Przyspieszenie a_w spełniać musi warunek: $a_w \geq 0$, co oznacza, że powinna wystąpić relacja:

$$F \geq T \left(1 + \frac{m}{M}\right). \quad (5)$$

Siła tarcia przyjmować może wartości od 0 do $T_{max} = f F_{RI} = f Q_I = f mg$. W tym zadaniu

$$T_{max} = 0,2 \cdot 3 \text{ kg} \cdot 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2} = 6 \text{ N}, \text{ czyli } T_{max} \left(1 + \frac{m}{M}\right) = 6 \text{ N} \left(1 + \frac{3}{15}\right) = 7,2 \text{ N}.$$

Ponieważ $F = 20 \text{ N}$, widać, że nierówność (5) jest spełniona, czyli $a_w > 0$ i klocek przesuwa się względem wózka. Występujące tarcie jest tarcie kinetycznym, a siła tarcia przyjmuje wartość T_{max} .

Zatem przyspieszenie klocka względem wózka wynosi:

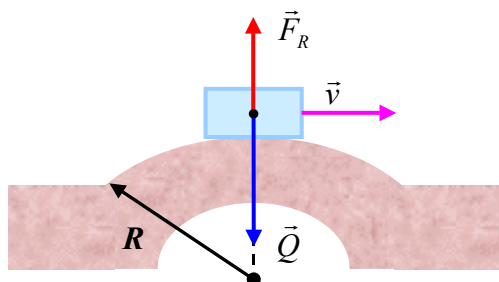
$$a_w = \frac{F - T_{max} \left(1 + \frac{m}{M}\right)}{m} = \frac{20 \text{ N} - 7,2 \text{ N}}{3 \text{ kg}} = 4,27 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}.$$

Dla $F \leq 7,2 \text{ N}$, klocek względem wózka nie porusza się i $a_w = 0$.

5.2. Dynamika ruchu punktu materialnego po okręgu.

5.2.1.R.

Na samochód działają siły: ciężkości $\vec{Q}$, reakcji mostu $\vec{F}_R$, pociągowa silnika i tarcia. Dwie ostatnie skierowane są stycznie do toru i równoważą się. W najwyższym punkcie mostu, siły $\vec{Q}$ i $\vec{F}_R$ są współliniowe, a ich wypadkowa jest siłą dośrodkową $\vec{F}_d$. Czyli:

$$\begin{aligned} Q - F_R &= F_d \\ Q &= mg \\ F_d &= \frac{mv^2}{R} \end{aligned}$$

a więc: $F_R = m \left(g - \frac{v^2}{R} \right)$.

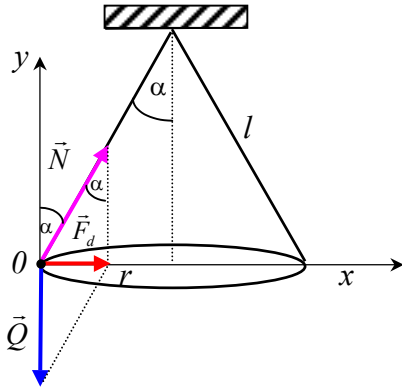
Dla $m = 2000 \text{ kg}$, $g = 10 \text{ m/s}^2$, $v = 54 \text{ km/h} = 15 \text{ m/s}$, $R = 100 \text{ m}$, otrzymamy: $F_R = 1,55 \cdot 10^4 \text{ N}$. Siła nacisku na most ma wartość liczbową równą F_R . Jeżeli samochód traci

kontakt z podłożem, to $F_R = 0$, czyli $g = \frac{v_l^2}{R}$.

Zatem prędkość $v_l = \sqrt{gR} = 31,6 \frac{\text{m}}{\text{s}} = 113,8 \frac{\text{km}}{\text{h}}$.

5.2.2.R.

Na ciężarek działają dwie siły: siła ciężkości $\vec{Q}$ i siła nici $\vec{N}$. Ich wypadkowa jest siłą dośrodkową $\vec{F}_d$:

$$\vec{F}_d = \vec{Q} + \vec{N},$$

$$Q = mg.$$

Rzutuując te siły na osie x i y otrzymamy:

$$F_d = N \sin \alpha,$$

$$N \cos \alpha - Q = 0.$$

Wartość siły dośrodkowej opisuje wzór:

$$F_d = m\omega^2 r,$$

gdzie ω - prędkość kątowna ciężarka,

r - promień okręgu, po którym porusza się ciężarek, $r = l \sin \alpha$.

Z powyższych zależności otrzymamy:

$$\omega = \sqrt{\frac{g}{l \cos \alpha}}, \quad N = \frac{mg}{\cos \alpha}, \quad T = \frac{2\pi}{\omega} = 2\pi \sqrt{\frac{l \cos \alpha}{g}}.$$

Wartości liczbowe: $\omega = 5,3 \frac{1}{s}$, $N = 1,4 \text{ N}$, $T = 1,18 \text{ s}$.

5.2.3.R.

Jeżeli kierowca hamuje, samochód porusza się ruchem prostoliniowym jednostajnie opóźnionym i do zatrzymania się w czasie t przebywa drogę s , taką że:

$$s = vt + \frac{1}{2} at^2,$$

$$0 = v + at,$$

gdzie $a = -\frac{T}{m}$ - przyspieszenie,

$T = fmg$ - siła tarcia,

m - masa samochodu i kierowcy.

Czyli

$$s = \frac{v^2}{2fg}.$$

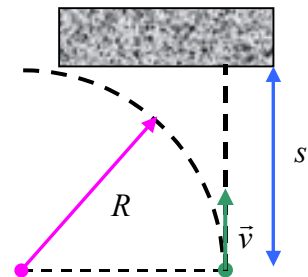
Jeżeli kierowca zakręca to samochód porusza się po okręgu o promieniu R i siłą dośrodkową jest siła tarcia:

$$F_d = T,$$

$$\frac{mv^2}{R} = T.$$

Czyli promień okręgu wynosi:

$$R = \frac{mv^2}{T}.$$

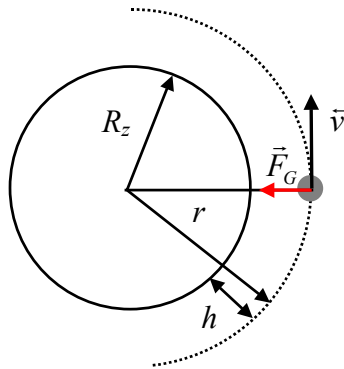
Minimalny promień odpowiada maksymalnej wartości siły tarcia $T = T_{max} = fmg$,

$$R_{min} = \frac{v^2}{fg}.$$

Widać, że $s < R_{min}$, a więc kierowca powinien zdecydować się na hamowanie.

5.2.4.R.

Na satelitę o masie m , poruszającego się z prędkością v po orbicie kołowej o promieniu r działa tylko siła grawitacji, która jest siłą dośrodkową:

$$F_G = F_d,$$
$$\frac{GmM_z}{r^2} = \frac{mv^2}{r},$$

gdzie $r = R_z + h$,

G – stała grawitacji,

M_z – masa Ziemi,

R_z – promień Ziemi.

$$\text{Otrzymamy: } v = \sqrt{\frac{GM_z}{R_z + h}}.$$

Dla $h = 0$ prędkość v nosi nazwę **pierwszej prędkości kosmicznej**. Jej wartość liczbową wynosi $v = 7,9 \text{ km/s}$.

5.2.5.R.

$$\text{Odp.: } M_z = \frac{4\pi^2 r^3}{GT^2} = 6 \cdot 10^{24} \text{ kg}.$$

5.2.6.R.

Satelita stacjonarny porusza się po orbicie o promieniu r , której płaszczyzna pokrywa się z płaszczyzną równikową. Okres obiegu równy jest dobie ziemskiej. Zatem (patrz: zad. 5.2.4.)

$$\frac{GmM_z}{r^2} = \frac{mv^2}{r} = m\omega^2 r,$$

$$v = \omega r,$$

$$\omega = \frac{2\pi}{T}.$$

Ponieważ przyspieszenie ziemskie $g = \frac{GM_z}{R_z^2}$, promień satelity stacjonarnego przedstawia

wzór:

$$r = \sqrt[3]{\left(\frac{R_z T}{2\pi}\right)^2 g}.$$

Liczbowa wartość: $r = 4,22 \cdot 10^7 \text{ m} = 42\,200 \text{ km}$.

5.3. Dynamika ruchu obrotowego bryły sztywnej.

5.3.1.R.

Na koło działa siła tarcia, której moment hamujący M określa II zasada dynamiki dla ruchu obrotowego:

$$M = I\varepsilon,$$

gdzie ε - przyspieszenie kątowe, I – moment bezwładności.

Prędkość kątowa ω i przyspieszenie kątowe ε łączy zależność:

$$\varepsilon = \frac{d\omega}{dt},$$

którą w przypadku ruchu jednostajnie opóźnionego (co zakładamy) można zapisać:

$$\varepsilon = \frac{\omega_k - \omega_0}{\Delta t},$$

gdzie ω_k – prędkość końcowa, tutaj $\omega_k = 0$,

ω_0 – prędkość początkowa $\omega_0 = 2\pi n$,

n – początkowa liczba obrotów koła w ciągu sekundy.

Czyli

$$\varepsilon = -\frac{2\pi n}{\Delta t},$$

a

$$M = -\frac{2\pi n I}{\Delta t}.$$

Minus „-” we wzorach oznacza, że ruch jest opóźniony i wektor momentu siły ma zwrot przeciwny do wektora prędkości kątowej.

Do chwili zatrzymania koło przebędzie drogę kątową φ :

$$\varphi = \omega_0 \Delta t + \frac{1}{2} \varepsilon \Delta t^2.$$

Uwzględnienie powyższych zależności daje:

$$\varphi = \pi n \Delta t.$$

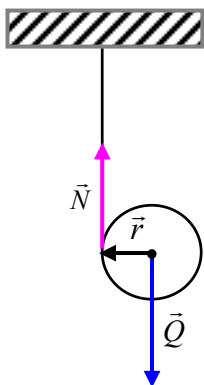
Całkowita liczba obrotów:

$$N = \frac{\varphi}{2\pi} = \frac{1}{2} n \Delta t.$$

Liczbowe wartości:

dla $n = 600 \text{ obr/min} = 10 \frac{1}{s}$, $I = 0,2 \text{ kgm}^2$, $\Delta t = 20s$ otrzymamy: $M = -0,63 \text{ Nm}$, $N = 100 \text{ obrotów}$.

5.3.2.R.

Na rurę działają dwie siły: siła ciężkości $\vec{Q}$ i siła nici $\vec{N}$. Druga zasada dynamiki dla ruchu postępowego rury ma postać:

$$m\vec{a} = \vec{Q} + \vec{N},$$

czyli

$$ma = Q - N,$$

$$Q = mg,$$

gdzie a – przyspieszenie środka masy rury.

II zasada dynamiki dla ruchu obrotowego rury względem jej osi ma postać:

$$\vec{M} = \vec{r} \times \vec{N} = I\vec{\varepsilon}.$$

Czyli:

$$rN \sin 90^\circ = I\varepsilon,$$

gdzie r – promień rury,
 $I = mr^2$ - moment bezwładności względem osi rury,
 ε - przyspieszenie kątowe.

Ponieważ między nicią i rurą nie ma poślizgu, to

$$\varepsilon = \frac{a}{r}.$$

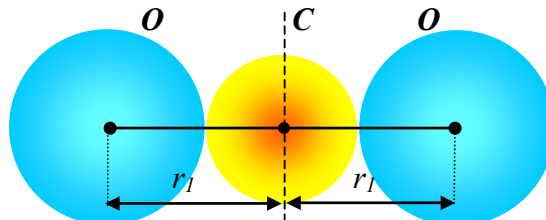
Po przekształceniach otrzymamy:

$$a = \frac{I}{2} g, \quad N = \frac{I}{2} Q.$$

Siła napięcia nici ma wartość równą N .

5.3.3.R.

Model cząsteczki CO_2 przedstawia rysunek. Całe masy atomów zlokalizowane są praktycznie w jądrach, które traktujemy jak punkty materialne.

Moment bezwładności molekuly względem osi prostopadłej do osi molekuly dany jest wzorem:

$$I = 2m_O r_1^2,$$

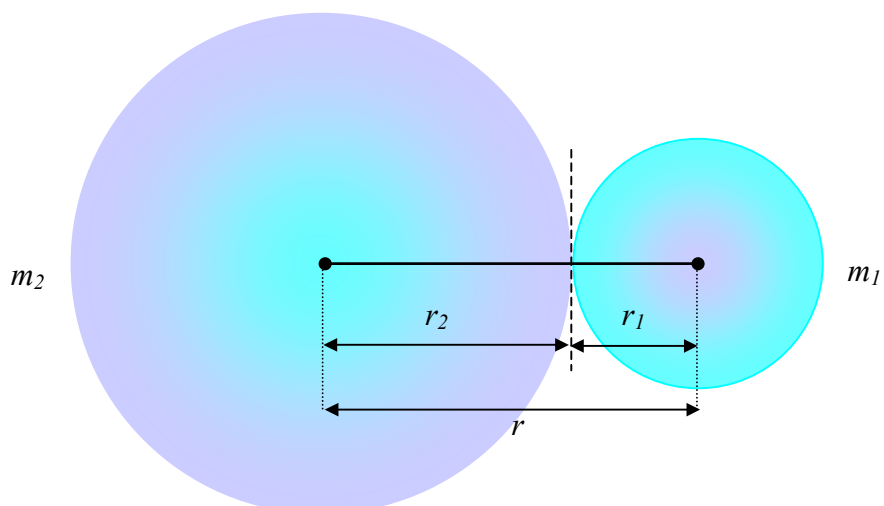
gdzie m_O – masa atomu tlenu, $m_O = \frac{A_O}{N_A}$,

$A_O = 16 \cdot 10^{-3} \text{ kg mol}^{-1}$ – masa molowa tlenu atomowego,
 $N_A = 6,022 \cdot 10^{23} \text{ mol}^{-1}$ – liczba Avogadra.

Jeżeli $r_1 = 1,13 \cdot 10^{-10} \text{ m}$ otrzymamy:

$$I = 6,8 \cdot 10^{-46} \text{ kgm}^2.$$

5.3.4.R.

Moment bezwładności molekuly względem osi prostopadłej do osi molekuly

$$I = m_1 r_1^2 + m_2 r_2^2, \quad (1)$$

$$r = r_1 + r_2. \quad (2)$$

Z definicji środka masy:

$$m_1 r_1 = m_2 r_2. \quad (3)$$

Rozwiązując układ równań (2) i (3) ze względu na r_1 i r_2 i wstawiając otrzymane wyniki do równania (1) otrzymamy:

$$I = \frac{m_1 m_2}{m_1 + m_2} r^2 = \mu r^2,$$

gdzie $\mu = \frac{m_1 m_2}{m_1 + m_2}$ jest masą zredukowaną układu.

W przypadku molekuly CO:

$$m_1 = m_O = \frac{A_O}{N_A} = 2,66 \cdot 10^{-26} \text{ kg},$$

$A_O = 16 \cdot 10^{-3} \text{ kg mol}^{-1}$ – masa molowa tlenu atomowego,

$N_A = 6,022 \cdot 10^{23} \text{ mol}^{-1}$ – liczba Avogadra,

$$m_2 = m_C = \frac{A_C}{N_A} = 1,99 \cdot 10^{-26} \text{ kg}$$

$A_C = 12 \cdot 10^{-3} \text{ kg mol}^{-1}$ – masa molowa węgla atomowego,

$\mu_{CO} = 1,14 \cdot 10^{-26} \text{ kg}$,

$r = 1,13 \cdot 10^{-10} \text{ m}$.

Czyli

$$I_{CO} = 1,46 \cdot 10^{-46} \text{ kgm}^2.$$

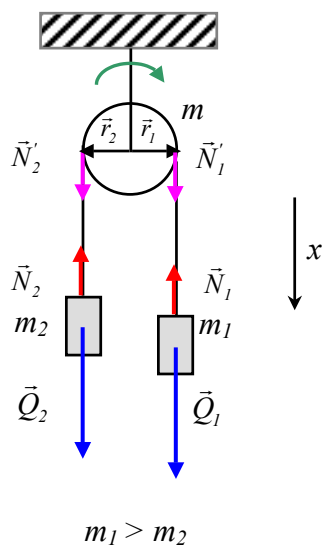
Dla molekuly HCl:

$A_H = 1 \cdot 10^{-3} \text{ kg mol}^{-1}$,

$A_{Cl} = 35,45 \cdot 10^{-3} \text{ kg mol}^{-1}$

$$i \quad I_{HCl} = 1,57 \cdot 10^{-46} \text{ kgm}^2.$$

5.3.5.R.

Należy przeanalizować ruch trzech ciał: dwóch ciężarków, które poruszają się ruchem postępowym i bloczka, który wykonuje ruch obrotowy. Na każdy z ciężarków działają siły: ciężkości $\vec{Q}_{1,2}$ i siła nici $\vec{N}_{1,2}$. Drugą zasadę dynamiki dla tych ciał można zapisać:

$$m_1 \vec{a}_1 = \vec{Q}_1 + \vec{N}_1,$$

$$m_2 \vec{a}_2 = \vec{Q}_2 + \vec{N}_2.$$

Ponieważ nić jest nierozciągliwa, to wartości przyspieszenia a_1 i a_2 są jednakowe: $a_1 = a_2 = a$.

Przyjmując, że ciężarek m_1 porusza się w dół (zwrot dodatni) możemy napisać równania skalarne:

$$m_1 a = Q_1 - N_1, \quad (1)$$

$$-m_2 a = Q_2 - N_2, \quad (2)$$

gdzie $Q_1 = m_1g$,
 $Q_2 = m_2g$.

Blok obraca się wokół nieruchomej osi przechodzącej przez jego środek. Momenty sił i reakcji osi są równe 0. Obrót bloku następuje pod wpływem momentów sił napięcia nici:

$$I\vec{\varepsilon} = \vec{M}_1 + \vec{M}_2 \quad (3)$$

gdzie ε - przyspieszenie kątowe,

$\vec{M}_1 = \vec{r}_1 \times \vec{N}'_1$ i $\vec{M}_2 = \vec{r}_2 \times \vec{N}'_2$ - momenty sił $\vec{N}'_1$ i $\vec{N}'_2$, z jakimi nić działa na blok.

Jeżeli przyjąć, że wektory $\vec{r}_1, \vec{r}_2, \vec{N}'_1$ i $\vec{N}'_2$ leżą w płaszczyźnie kartki, to wektory $\vec{M}_1$ i $\vec{M}_2$ są prostopadłe do kartki. $\vec{M}_1$ zwrócony jest „od nas”, a $\vec{M}_2$ „do nas”.

Wartości momentów sił wynoszą

$$M_1 = r_1 N_1' \sin 90^\circ = r N_1,$$

$$M_2 = r_2 N_2' \sin 90^\circ = r N_2,$$

gdyż $r_1 = r_2 = r$ - promień bloczka, a $N_1' = N_1$ i $N_2' = N_2$ - na podstawie III zasady dynamiki. Przyjmując zwrot „od nas” za dodatni, możemy zapisać równanie (3) w postaci skalarnej:

$$I\varepsilon = M_1 - M_2 = rN_1 - rN_2. \quad (4)$$

Przyspieszenie kątowe bloczka ε i liniowe ciężarków a wiąże zależność

$$\varepsilon = \frac{a}{r}, \quad (5)$$

gdyż nić nie ślizga się po bloczku. Rozwiązując układ równań (1), (2), (4), (5), po uwzględnieniu, że $I = \frac{1}{2}mr^2$ otrzymamy:

$$a = \frac{g(m_1 - m_2)}{m_1 + m_2 + \frac{m}{2}},$$

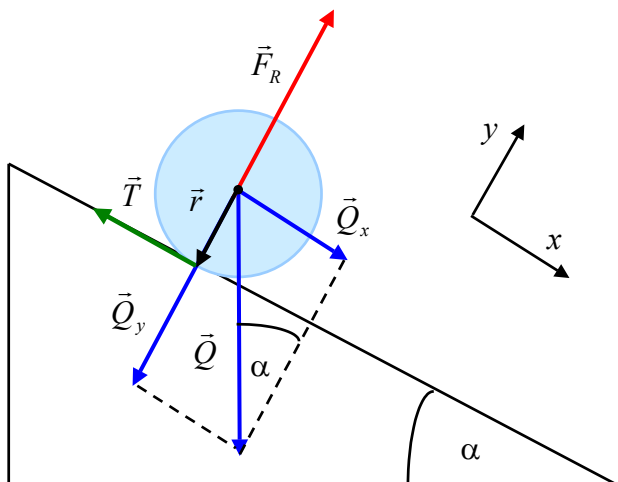
oraz

$$N_1 = m_1(g - a), \quad N_2 = m_2(g + a).$$

Liczbowe wartości dla $g = 10 \frac{m}{s^2}$: $a = 3,33 \text{ ms}^{-2}$, $N_1 = 3,33 \text{ N}$, $N_2 = 2,67 \text{ N}$.

Uwaga: jeżeli bloczek byłby nieważki, czyli $m = 0$, $I = 0$, to z równania (4) widać od razu, że $N_1 = N_2$.

5.3.6.R.

Toczenie się ciała wygodnie jest rozpatrywać jako złożenie ruchu postępowego środka masy i ruchu obrotowego względem osi przechodzącej przez środek masy. Do obu rodzajów ruchu stosujemy II zasadę dynamiki.

Na ciało toczące się po równi pochyłej działają trzy siły: siła ciężkości $\vec{Q}$, siła reakcji równi $\vec{F}_R$ i siła tarcia $\vec{T}$. Drugą zasadę dynamiki dla ruchu postępowego można zapisać:

$$m\vec{a} = \vec{Q} + \vec{F}_R + \vec{T}.$$

Po rzutowaniu wektorów na kierunki x i y mamy:

$$ma = Q_x - T, \quad (1)$$

$$0 = F_R - Q_y,$$

$$\text{gdzie } Q_x = Q \sin \alpha = mg \sin \alpha,$$

$$Q_y = Q \cos \alpha = mg \cos \alpha.$$

Ponieważ nie ma poślizgu, to występujące tarcie jest tarcie statycznym:

$$T \leq T_{max} = fF_R = fQ_y = fmg \cos \alpha,$$

gdzie f – współczynnik tarcia (statycznego).

Druga zasada dynamiki dla ruchu obrotowego ma postać:

$$I\epsilon = \vec{r} \times \vec{T},$$

gdzie I – moment bezwładności względem osi przechodzącej przez środek masy,

ϵ – przyspieszenie kątowe.

Ruch obrotowy względem osi symetrii jest wynikiem działania tylko momentu siły tarcia,

gdź momenty sił $\vec{Q}$ i $\vec{F}_R$ wynoszą 0. W zapisie skalarnym mamy:

$$I\epsilon = rT \sin 90^\circ = rT, \quad (2)$$

Pamiętając, że przy braku poślizgu obowiązuje zależność:

$$\epsilon = \frac{a}{r}, \quad (3)$$

gdzie ϵ – przyspieszenie kątowe w ruchu obrotowym względem osi przechodzącej przez środek masy,

a – przyspieszenie liniowe środka masy,

r – promień ciała,

mamy układ trzech równań (1), (2), (3), z którego wyznaczyć można a , ϵ i T .

Po rozwiązaniu tego układu otrzymamy:

$$a = \frac{g \sin \alpha}{1 + \frac{I}{mr^2}}, \quad \epsilon = \frac{g \sin \alpha}{r \left(1 + \frac{I}{mr^2} \right)}, \quad T = \frac{mg \sin \alpha}{1 + \frac{mr^2}{I}}.$$

Warunek, przy którym możliwe jest toczenie bez poślizgu ma postać:

$$\frac{mg \sin \alpha}{1 + \frac{mr^2}{I}} \leq fmg \cos \alpha \quad \text{lub} \quad \frac{I}{1 + \frac{mr^2}{I}} \leq fctg \alpha.$$

5.3.7.R.

Jeżeli oba ciała rozpoczynają ruch, to tę samą odległość w krótszym czasie przebędzie ciało poruszające się z większym przyspieszeniem. Z rozwiązania zad. 5.3.6. widać, że większe przyspieszenie liniowe będzie miało ciało o mniejszym momencie bezwładności. Ponieważ

$I_{kuli} = \frac{2}{5}mr^2$, a walca $I_{walca} = \frac{1}{2}mr^2$, to jest oczywiste, że szybciej stoczy się kula.

5.3.8.R.

Odp: $s = \frac{7v_0^2}{10g \sin \alpha}$ - droga, jaką przebędzie kula do chwili zatrzymania się,

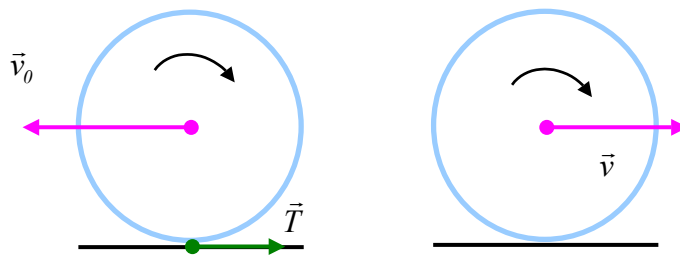
$t = \frac{14v_0}{5g \sin \alpha}$ - czas, po którym kula wróci do podstawy równi.

Dla $v_0 = 10 \frac{m}{s}$, $\alpha = 30^\circ$, $s = 9,9 m$, $t = 3,36 s$.

5.3.9.R.

Odp: $s = \frac{12}{49} \frac{v_0^2}{\mu g}$.

5.3.10.R.

Po zetknięciu się obręczy z podłożem zmiany w czasie jej prędkości liniowej i kątowej opisują wyrażenia:

$$v = v_0 - at, \quad \omega = \omega_0 - \varepsilon t,$$

gdzie $a = \frac{T}{m}$ - przyspieszenie liniowe,

T – siła tarcia kinetycznego występująca w czasie poślizgu,
 m – masa obręczy,

$\varepsilon = \frac{M}{I} = \frac{TR}{I}$ - przyspieszenie kątowe,

$M = TR$ – moment siły tarcia,

R – promień obręczy,

I - moment bezwładności względem osi obręczy $I = mR^2$.

Wykorzystując powyższe zależności otrzymujemy następujący związek:

$$v = v_0 - \omega_0 R + \omega R.$$

Po zmianie zwrotu prędkości liniowej, obręcz w końcowej fazie toczy się bez poślizgu, a więc

$$\omega = -\frac{v}{R}, \quad v < 0, \quad \omega > 0,$$

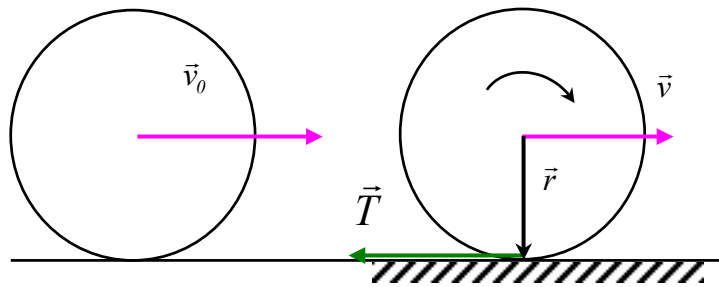
czyli

$$v = \frac{v_0 - \omega_0 R}{2}.$$

Prędkość v spełni warunek: $v < 0$ gdy $\omega_0 R > v_0$. Jeżeli chcemy np. aby $v = -v_0$, to prędkości v_0 i ω_0 muszą spełniać związek: $\omega_0 R = 3v_0$.

5.3.11.R.

Jeżeli walec znajdzie się na powierzchni szorstkiej o współczynniku tarcia f , pojawia się siła tarcia posuwistego $\vec{T}$, która zmniejsza prędkość liniową walca. Moment $\vec{M}$ tej siły względem osi walca nadaje mu ruch obrotowy. Walec będzie toczył się początkowo w obecności poślizgu.

$$\vec{M} = I\vec{\varepsilon} = \vec{r} \times \vec{T},$$

$$M = I\varepsilon = rT \sin 90^\circ = rT,$$

gdzie $T = fmg$, m – masa walca.

Z drugiej zasady dynamiki

$$\vec{T} = m\vec{a},$$

$$-T = ma,$$

więc przyspieszenie walca

$$a = -fg.$$

Po czasie t prędkość liniowa walca wynosi:

$$v = v_0 + at = v_0 - fgt,$$

a prędkość kątową:

$$\omega = \varepsilon t.$$

Przyspieszenie kątowe:

$$\varepsilon = \frac{M}{I} = \frac{rT}{I} = \frac{rfmg}{I}.$$

Jeżeli począwszy od chwili t_1 ruch walca ma być bez poślizgu, to

$$v_1 = \omega_1 r,$$

czyli

$$v_0 - fgt_1 = \frac{rfmg}{I} t_1 r,$$

stąd

$$t_1 = \frac{v_0}{fg \left(1 + \frac{mr^2}{I} \right)}.$$

Prędkość liniowa walca w ruchu bez poślizgu jest stała i wynosi:

$$v_I = \frac{v_0}{1 + \frac{I}{mr^2}}$$

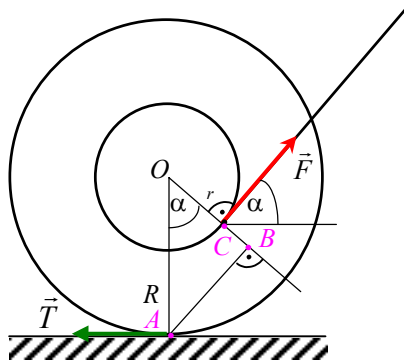
Dla walca $I = \frac{1}{2} mr^2$, czyli

$$t_I = \frac{v_0}{3fg}, \quad v_I = \frac{2}{3} v_0.$$

5.3.12.R.

Wygodnie jest traktować ruch kołowrotu jako obrót wokół chwilowej osi A , przechodzącej przez punkty, w których kołowrót styka się z podłożem. Taki obrót uwarunkowany jest tylko momentem siły $\vec{F}$ względem osi A . Momenty pozostałych sił: tarcia $\vec{T}$ oraz ciężkości i reakcji podłoża (niezaznaczonych na rysunku) wynoszą 0. Zatem:

$$M = Fx = I_A \varepsilon,$$

gdzie $x = CB$,

$$\cos\alpha = \frac{OB}{R} = \frac{x+r}{R}, \quad \text{czyli } x = R\cos\alpha - r$$

oraz $I_A = I_0 + mR^2$ – moment bezwładności względem osi A (na podstawie *twierdzenia Steinera*), I_0 – moment bezwładności względem osi kołowrotu,

$$\varepsilon = \frac{a}{R} - \text{przyspieszenie kątowe,}$$

a – przyspieszenie liniowe środka masy.

Stąd

$$a = \frac{R\cos\alpha - r}{I_0 + mR^2} RF.$$

Jeżeli $\cos\alpha > \frac{r}{R}$, to $a > 0$ i kołowrót będzie poruszać się w kierunku nici (nić nawija się).

Gdy $\cos\alpha < \frac{r}{R}$, nić odwija się z kołowrotu.

Kiedy $\cos\alpha = \frac{r}{R}$, $\varepsilon = 0$ i ruch obrotowy nie występuje, a ruch postępowy szpuli opisuje równanie:

$$Ma = F \cos \alpha - T = \frac{Fr}{R} - T,$$

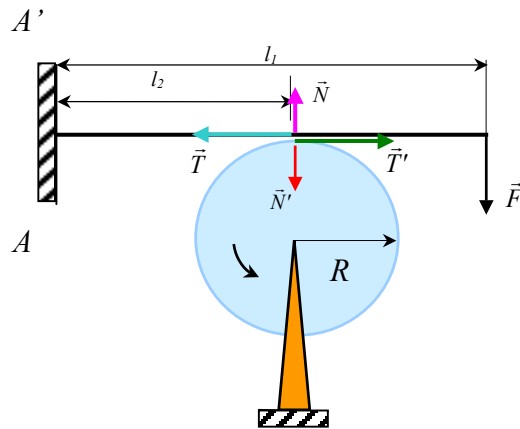
gdzie $T = f(mg - F \sin \alpha)$

f - współczynnik tarcia posuwistego.

Ponieważ $\sin \alpha = \sqrt{1 - \cos^2 \alpha} = \sqrt{1 - \left(\frac{r}{R}\right)^2}$ otrzymamy:

$$a = \frac{Fr}{mR} - fg + \frac{fF}{m} \sqrt{1 - \left(\frac{r}{R}\right)^2}.$$

5.3.13.R.

Rysunek przedstawia siły działające na dźwignię i walec po rozpoczęciu hamowania. Z III zasady dynamiki wynika, że

$$T = T'$$

$$N = N'.$$

Warunek równowagi momentów sił względem osi A-A' można zapisać:

$$F l_1 - N l_2 = 0.$$

Stąd

$$N = \frac{F l_1}{l_2}.$$

Siła tarcia działająca na walec wynosi:

$$T' = f N' = f N = f \frac{F l_1}{l_2}.$$

Związany z nią moment siły

$$M = R T' = R f \frac{F l_1}{l_2}$$

nadaje walcowi przyspieszenie kątowe (opóźnienie):

$$\varepsilon = \frac{M}{I_0}.$$

Prędkość kątowna walca maleje od ω_0 do 0 w czasie t :

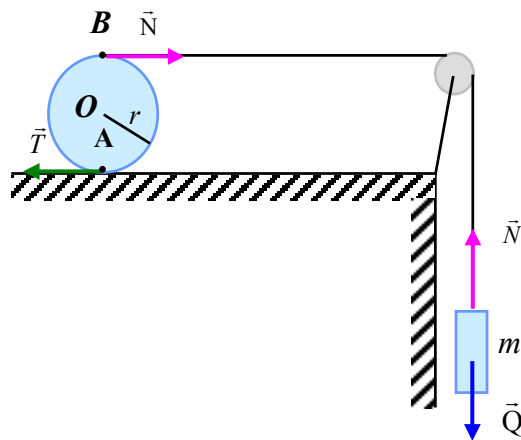
$$0 = \omega_0 - \varepsilon t.$$

Poszukiwana wartość siły F wynosi:

$$F = \frac{\omega_0 I_0 l_2}{t f R l_1}.$$

5.3.14.R.

Sytuację przedstawia rysunek. Rozpatrujemy dwa ciała: walec i ciężarek. Ponieważ nica jest nierozciągliwa i nie ślizga się po walcu, to wartość przyspieszenia liniowego a_B punktu B jest taka sama jak wartość przyspieszenia ciężarka a : $a_B = a$.

Nieważkość nici i bloczka pozwala napisać (porównaj rozwiązania zadań 5.1.8. i 5.3.5.):

$$N = N'.$$

Inne zależności:

- przyspieszenie środka masy walca:

$$a_O = \varepsilon r$$

gdzie: ε - przyspieszenie kątowe ruchu obrotowego,
 r - promień walca,

- przyspieszenie punktu B :

$$a_B = a = a_O + \varepsilon r = 2 a_O$$

- II zasada dynamiki dla walca:

- ruch postępowy: $Ma_O = N - T,$

- ruch obrotowy: $I \varepsilon = Nr + Tr,$

- II zasada dynamiki dla ciężarka: $ma = Q - N',$
 czyli $ma = mg - N.$

Rozwiązaniem tego układu równań jest

- przyspieszenie ciężarka:

$$a = \frac{4g}{4 + \frac{M}{m} + \frac{I}{mr^2}},$$

- siła tarcia działająca na walec:

$$T = \frac{a}{4} \left(\frac{I}{r^2} - M \right).$$

Dla pełnego walca $I = \frac{1}{2} Mr^2$ czyli:

$$a = \frac{4g}{4 + \frac{3M}{2m}}, \quad T = -\frac{1}{8} Ma.$$

Znak „-” oznacza, że w tym przypadku siła tarcia ma zwrot przeciwny do założonego, czyli skierowana jest „w prawo”.

Dla walca wydrążonego $I = Mr^2$ czyli:

$$a = \frac{2g}{2 + \frac{M}{m}}, \quad T = 0.$$

Brak siły tarcia oznacza tutaj, że walec wydrążony może toczyć się bez poślizgu nawet po idealnie gładkim stole.

5.3.15.R.

Momenty sił ciężkości i reakcji osi względem osi obrotu wynoszą 0. Ich linia działania przechodzi przez oś. Dla układu *student-krzesło-odważniki* spełniona jest zasada zachowania momentu pędu. Początkowy moment pędu układu wynosi:

$$L_1 = (I_0 + 2ml_1^2)\omega_1, \quad \text{gdzie } \omega_1 = 2\pi n_1,$$

a po zgięciu rąk:

$$L_2 = (I_0 + 2ml_2^2)\omega_2, \quad \text{gdzie } \omega_2 = 2\pi n_2.$$

Ponieważ
otrzymamy:

$$L_1 = L_2$$

$$n_2 = n_1 \frac{I_0 + 2ml_1^2}{I_0 + 2ml_2^2}.$$

Dla $n_1 = 1 \text{ obr/s}$, $I_0 = 3 \text{ kgm}^2$, $m = 5 \text{ kg}$, $l_1 = 0,8 \text{ m}$, $l_2 = 0,2 \text{ m}$ mamy $n_2 = 2,8 \text{ obr/s}$.

5.3.16.R.

Na belkę działają dwie siły: siła ciężkości i reakcja osi. Przyjmijmy oś *A* za oś odniesienia. Moment reakcji osi wynosi 0 ponieważ jej linia działania przechodzi przez oś. Moment siły ciężkości również wynosi 0, gdyż zakładamy iż czas hamowania kuli w belce jest bardzo krótki i belka w tym czasie nie odchyli się znacząco od pionu. Można, więc przyjąć, że spełniona jest zasada zachowania momentu pędu. Moment pędu układu *kula-belka* przed uderzeniem kuli równy jest momentowi pędu kuli

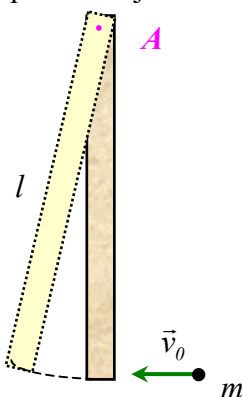
$$L_1 = mv_0 l.$$

Po uderzeniu

$$L_2 = I\omega + ml^2\omega = (I + ml^2)\omega,$$

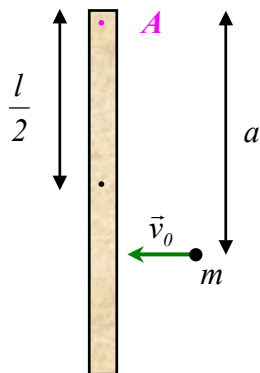
gdzie $I = \frac{1}{3} Ml^2$.

Ponieważ $L_1 = L_2$ otrzymamy:

$$\omega = \frac{mv_0 l}{I + ml^2} = \frac{v_0}{l \left(\frac{M}{3m} + 1 \right)}$$

Składowa pozioma siły reakcji osi jest jedyną siłą zewnętrzną mogącą zmienić pęd układu. Jeżeli siła ta wynosi 0, to spełniona jest zasada zachowania pędu. Przyjmijmy, że kula uderza w belkę w odległości a od osi obrotu. Pęd układu przed zderzeniem równy jest pędowi kuli

Po uderzeniu kuli pęd układu wynosi:

$$p_2 = m\omega a + Mv_S,$$

gdzie $v_S = \omega \frac{l}{2}$ – prędkość środka masy belki.

Z kolei z zasady zachowania momentu pędu mamy:

$$mv_0 a = I\omega + ma^2\omega,$$

czyli

$$\omega = \frac{mv_0 a}{I + ma^2}.$$

Po drobnych przekształceniach można zauważyć, że pęd p_2 daje się zapisać w postaci ułamka:

$$p_2 = \frac{p_1}{\frac{Mla}{2} + ma^2}.$$

Widać, że $p_2 = p_1$ jeżeli $I = \frac{Mla}{2}$. Ponieważ $I = \frac{Ml^2}{3}$ więc dla $a = \frac{2}{3}l$ spełniona jest zasada zachowania pędu i składowa pozioma siły reakcji osi wynosi zero. Jeżeli np. $\frac{Mla}{2} > I$ czyli $a > \frac{2}{3}l$ to $p_2 > p_1$, a więc pęd układu wzrasta. Pozioma składowa reakcji osi ma w tym przypadku wartość różną od zera i zwrot taki jak uderzająca kula.

5.3.17.R.

Korzystamy z zasady zachowania momentu pędu układu *student-tarcza*. Początkowy moment pędu wynosi $L_1 = 0$ (student i tarcza nie poruszają się). Jeżeli student chodzi wzdłuż brzegu tarczy z prędkością v względem niej, a tarcza obraca się z prędkością kątową ω , to moment pędu układu L_2 można zapisać:

$$L_2 = m(v - \omega R)R - I\omega,$$

gdzie $I = \frac{1}{2}MR^2$ - moment bezwładności tarczy. Z zasady zachowania momentu pędu

$L_1 = L_2 = 0$ otrzymamy:

$$\omega = \frac{v}{R \left(1 + \frac{M}{2m} \right)}.$$

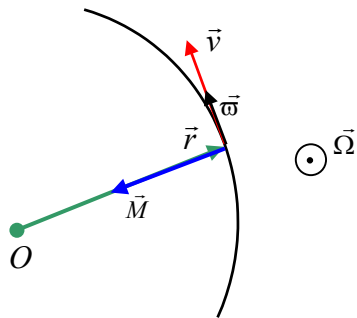
Okres obrotu tarczy wynosi $T = \frac{2\pi}{\omega}$, a poszukiwana droga:

$$s = vT = 2\pi R \left(1 + \frac{M}{2m}\right).$$

5.3.18.R.

Układ wektorów przedstawia rysunek. Śmigło działa na samolot momentem siły:

$$\vec{M} = \vec{\Omega} \times \vec{L},$$

gdzie $\vec{\Omega}$ - wektor kątownej prędkości precesji,

$\vec{L} = I\vec{\omega}$ - moment pędu śmigła,

I - moment bezwładności śmigła,

$\omega = 2\pi n$ prędkość kątowna śmigła,

n - częstość obrotów.

Tutaj $\Omega = \frac{v}{r}$, v - prędkość liniowa samolotu w jego ruchu po okręgu o promieniu r . Wektor

$\vec{\Omega}$ zwrócony jest „do nas”.

Tak więc wartość momentu siły M wynosi:

$$M = \frac{2\pi n I v}{r}.$$

Liczbowa wartość dla $n=2400 \text{ obr/min} = 40 \text{ s}^{-1}$, $I = 15 \text{ kgm}^2$, $v = 360 \text{ km/h} = 100 \text{ m/s}$,
 $r = 800 \text{ m}$:

$$M = 471 \text{ Nm}.$$

5.3.19.R.

Odp.:

$$\Omega = \frac{mgl}{I\omega} = \frac{0,4 \text{ kg} \cdot 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2} \cdot 0,1 \text{ m}}{0,005 \text{ kgm}^2 \cdot 80 \frac{1}{\text{s}}} = 1 \frac{1}{\text{s}}.$$